

Frederique Huygen

Interview met Wim Crouwel

Wim Crouwel (1928), hoogleraar industrieel ontwerpen aan de TH te Delft, is vooral bekend door zijn activiteiten als grafisch ontwerper. Zijn duidelijke stellingname als functionalist leidde vaak tot scherpe kritiek, zoals ook onlangs weer bleek uit een recensie van Piet Schreuders naar aanleiding van de tentoonstelling over Total Design, het bureau waar Crouwel mede-oprichter van is. De 'Crouwel-stijl' wordt hierin afgedaan als 'armzalig', 'tiranniek' en 'dodelijk saai'. De heftigheid van dergelijke reacties bevestigt het belang van zijn werk: iemand die met alle winden meewaait brengt dat niet teweeg. Maar het beeld van Crouwel als een stramme dogmaticus komt niet overeen met de werkelijkheid. Het is juist, wat ik zou willen noemen, een veelheid van dimensies die hem typeert. Hij beweegt zich op alle terreinen van vormgeving wat tot uiting komt in zijn werk en in zijn belangstelling. De intensiteit waarmee dat gebeurt maakt hem tot een inspirerende gesprekspartner.

FH

In 1957 ben je gaan samenwerken met de interieurarchitect Kho Liang Ie; kun je daarover iets vertellen?

WC

Ik had toen een praktijk die zich vooral bezighield met het ontwerpen van tentoonstellingen; in het begin deed ik eigenlijk heel weinig aan grafisch ontwerpen. We leerden elkaar kennen door het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs en door Goed Wonen en besloten te gaan samenwerken. Die periode was heel inspirerend en heeft bij mij nogal wat sporen achtergelaten. Ik had door zijn opleiding bij Johan Niegeman een aantal functionalistische uitgangspunten meegekregen en kwam uit Indonesië. Door die andere culturele achtergrond bevatten zijn ontwerpen een poëzie

die op mij wel eens raadselachtig overkwam. Zijn gevoel voor materiaal was heel groot, terwijl ik bijvoorbeeld meer het voor de hand liggende gebruikte. Voor mij vormde de samenwerking met le een soort afronding van mijn opleiding, hoewel ik toen al vijf jaar klaar was. We werkten samen aan meubelen, interieurs, tentoonstellingen en grafisch werk, maar namen beurteling het voortouw. Mijn volle gewicht lag bij het grafische werk, het zijne bij meubelen en samen deden we de andere opdrachten. De samenwerking was dus heel intensief maar we hielden ons elk aan ons eigen vakgebied als het om de uitwerking ging. We kwamen in die tijd in aanraking met de Italiaanse Triennales en werden sterk beïnvloed door hetgeen daar gemaakt werd. De meubelen die we bijvoorbeeld voor de Bijenkorf ontwierpen waren in hun structurele opbouw sterk geleid door Italiaanse methoden. Qua vorm leken ze op Deense voorbeelden; ik denk dat het een mengeling was. We zijn toen ook meubelen gaan maken voor de fabriek Fristo in Franeker. Ik herinner me ook intensieve gesprekken over minimale details: hoe een pootje aan een plank bevestigd werd was voor ons een gewetensvraag. Uit die periode heb ik mijn overmatige belangstelling voor het detail overgehouden. De detaillering is een van de belangrijkste dingen in de vormgeving. Vormen en de grote lijnen bepalen de eerste indruk van een ontwerp, maar de vormgeving blijft overeind op basis van de zorgvuldige detaillering.

FH

Ik zou in dit interview graag willen praten over de relatie tussen architectuur en industrieel ontwerpen. Beide zijn zgn. 'toegepaste' kunsten. Wat is hun relatie met de beeldende kunst?

WC

Ik breng een strikte scheiding aan tussen vrije, autonome kunst en alle andere gebieden; dat is voor mij heel wezenlijk...

FH

Maar dat werkt in de praktijk natuurlijk niet altijd zo, want een stoel kan als een produkt van vrije kunst gemaakt zijn...

WC

Dat kan best zo zijn, kijk maar naar Memphis, maar dan zijn het voor mij 'multiples'; dan komen ze in de richting van de beeldende kunst, wat niet uitsluit dat een stoel een heel kunstzinnig produkt kan zijn. Eigenlijk zweven architectuur, meubelkunst en vormgeving om dat gebied van de beeldende kunst heen. De beeldende kunst heeft een laboratoriumfunctie. Ze is richtinggevend maar ze is ook autonoom en dat maakt haar fundamenteel anders.

Aan de andere kant zie ik beeldende kunst als een vak; een vak waar autonome produkten ontwikkeld worden die van even groot belang zijn als wetenschappelijk onderzoek. Ik vind dat het vooral niet omgeven moet worden met iets heel mysterieus. Toch denken veel mensen dat meubelontwerpers en architecten kunstenaars zijn. Voor hen is er geen scheiding. Maar al die gebieden zijn eigen disciplines met een eigen opleiding, hoewel ze heel dicht bij elkaar liggen en elkaar overlappen.

FH

De gescheidenheid van de vakken en het zich profileren komt de laatste tijd steeds duidelijker naar voren, vooral in de vormgevingsopleidingen. Maar brengt dat niet het gevaar met zich mee dat er een bepaalde verarming ontstaat?

WC

Behalve dat het heel juist en duidelijk is dat er een strikte scheiding wordt gemaakt, vind ik tegelijkertijd dat de disciplines zóveel met elkaar te maken hebben dat je ze niet een isolement mag opdringen. Ik kan me bijvoorbeeld zeer kwaad maken over uitingen als 'dat is typisch grafisch ontwerpen' of 'dat is typisch ruimtelijk ontwerpen'. Mijn werk bestaat voor meer dan 50% uit ruimtelijk ontwerpen. Ik heb al die dingen altijd door elkaar gedaan en ik ben altijd over de grenzen heengestapt. Je moet je antenne voortdurend rond laten draaien. Ik heb de verschillen nooit zo in de gaten gehouden, máár, wat ik wel altijd goed in de gaten gehouden heb is dat het

'Ik breng een strikte scheiding aan tussen vrije, autonome kunst en alle andere gebieden; dat is voor mij heel wezenlijk...'

verschillende disciplines zijn die in hun technieken totaal anders gestuurd worden. Die moet je dan ook beheersen of je eigen maken, want vooral dat ge-amateur staat me erg tegen. Je moet vanuit je discipline altijd weer over de grenzen heen proberen te kijken en proberen je bezig te houden met andere disciplines. Grafische vormgeving kan inspirerend werken op ruimtelijke zaken en ruimtelijke vormgeving kan een ongelofelijk inzicht geven in grafisch ontwerpen. Wat vóór alles heel belangrijk is, voor mij bijna een 'must', is dat je werkt vanuit een heel helder principe, bijvoorbeeld het functionalisme. Ik kan nooit verbloemen dat dat bij mij het uitgangspunt is. Het is van belang voor zowel ruimtelijke als grafische ontwerpen en stuurt alles. Als er niet zoiets onderligt, onder die disciplines, dan blijft het treurig met de winden meewaaien.

FH

Als er weinig over de grenzen heengekeken wordt, dan ligt dat in de eerste plaats aan het individu zelf, maar het is ook te wijten aan de opleiding...

WC

De opleidingen geven niet altijd de gelegenheid om dat te doen. Ik pleit voor een discipline-gerichte opleiding, maar niet voor oogkleppen. Ik ben een voorstander van een grondige training in de discipline met een open oog voor alle andere vakgebieden. Er moet een open verbinding zijn tussen alle afdelingen. De opleiding hier in Delft is zeer geïntegreerd en bestaat voor minstens een kwart uit dingen buiten de discipline. Ik maak bijvoorbeeld colleges over actuele ontwikkelingen waarbij ook schilder- en beeldhouwkunst aan de orde komen.

FH

Daarnet kwam het functionalisme ter sprake en daarmee het Bauhaus. Het Bauhaus ging uit van een eenheidsgedachte: Gropius zei dat architectuur de moeder was van alle kunsten. Er werd -min of meer- een gezamenlijke visie ontwikkeld op zowel architectuur als alle andere ontwerpdisciplines, vanuit een maatschappelijk, utopisch ideaal. In die zin was het toen heel duidelijk dat er verbanden bestonden tussen die vakken. Een aantal van die ideeën is niet haalbaar gebleken. Daarna is er in de jaren '50 en '60 nog een ervaring geweest van de Bauhausideologie met de school van Ulm. Soms ben ik blij dat ik niet in de schoenen van een ontwerper sta, want ik zou vandaag de dag niet in staat zijn om een positieve, constructieve visie te ontwikkelen of bepaalde idealen realiseerbaar te achten.

Bestaat er nu een internationale ontwerpopvatting onder ontwerpers en architecten die vergelijkbaar is met die uit de Bauhaustijd?

WC

Voor de oudere ontwerpers zitten nu in moeilijkheden; de jongeren niet. Voor hen is dat geen vraag. Zij zijn óók aan iets bezig en dat is waarschijnlijk niet veel anders dan hetgene wat wij deden. Maar er zit bij de jongere generatie geen mensbeeld-idealisme bij, dat wij wel hadden. Het is een verschuiving in de richting van het loslaten van de banden tussen vormgeving en maatschappij-ontwikkeling. In mijn ogen hebben vormgeving en politiek alles met elkaar te maken, dus dat losraken vind ik een gemis. Het functionalisme sluit aan op het socialisme, maar het vreemde is dat het socialisme zich in de jaren '70 aangetrokken heeft gevoeld tot de 'nieuwe kneuterigheid'. Jonge ontwerpers zijn niet primair bezig een maatschappijvisie vorm te geven. Ze zijn meer intensief aan het ontwerpen en ze zien heel helder voor zich welke kant het met de vormgeving opgaat. Ik ben daar zeer benieuwd naar en vind het uitermate boeiend. Ik heb nog nooit een tijd niet boeiend gevonden. Ik probeer er dan ook zoveel mogelijk van te weten te komen, ik lees me suf en volg alle discussies op dat gebied.

Aan de andere kant is het zo dat de idealen van het Bauhaus goed door elkaar geschud zijn en de laatste tien jaar bloot kwamen te staan aan kritiek. Ze zijn ook voor een belangrijk deel mislukt. Maar het hele denken van Bauhaus heeft zó'n invloed gehad op generaties van ontwerpers, dat je het niet af mag doen op zo'n badinerende manier zoals Wolfe dat deed in 'From Bauhaus to my house'. Daarvoor hebben veel te grote groepen mensen het te serieus genomen en heeft het voor hen teveel betekend. Het is natuurlijk zo dat er belachelijke dingen uit voort gekomen zijn. Bijvoorbeeld het geloof dat vorm kan bijdragen aan het geluk van onze samenleving. Dat is wel verminderd. Mijn geloof daarin is niet verdwenen, want vormschoonheid doet in elk geval geen afbreuk aan dat geluk; er is nog alle reden om je ervoor in te zetten. Het hele begrip schoonheid is op scherp komen te staan. Ik herinner me Van Tijen die zei 'wij hebben in de jaren '50 geloofd in de hoogbouw, voortbouwend op hetgene er voor de oorlog aan fundamenteel was gelegd, maar wat ermee gebeurd is was niet wat ons voor ogen stond'.

Je kunt het de mensen uit die tijd niet kwalijk nemen dat het

functionalisme op een ongeïnspireerde, grijze manier, op puur pragmatische gronden, is nagevolgd. Je mag het niet veroordelen op wat het veroorzaakt heeft in die latere tijd. Maar, het idealisme heeft ons misschien niet zo ver gebracht en het is niet zo erg dat het nu eens anders loopt. Het zou best eens kunnen zijn dat een gezonde dosis pragmatiek ons verder brengt. Ook een school die zich professioneel opstelt heeft meer kansen om door te breken. Een school met een uitgesproken maatschappijvisie heeft een geweldige uitstraling, maar een korte levensduur.

FH

Nog even terug naar architectuur en ontwerpen. Wat voor banden liggen er op dit moment, bijvoorbeeld in het onderwijs hier?

WC

Industrieel ontwerpen in Delft is uit de afdeling bouwkunde voortgekomen, zoals ook elders het geval is. Helaas groeien ze nu uit elkaar terwijl het bouwen veel gebruik maakt van industrieel vervaardigde producten. Alle hang- en sluitwerk, de radiatoren enzovoorts, zijn het werk van industrieel ontwerpers. Het zijn catalogusstukken waar architecten uit kiezen. Foster en Rogers gaan uit van een dergelijke architectuuropvatting. Zij bouwen met industrieel vervaardigde componenten. In Nederland hebben we op

'...Het functionalisme sluit aan op het socialisme, maar het vreemde is dat het socialisme zich in de jaren '70 aangetrokken heeft gevoeld tot de nieuwe kneuterigheid...'

dat punt een handicap vanwege de kleine bouwvolumes en aantallen. Daarbij heerst hier de angst voor eenvormigheid, hoewel ik daar in het geheel niet voor vrees.

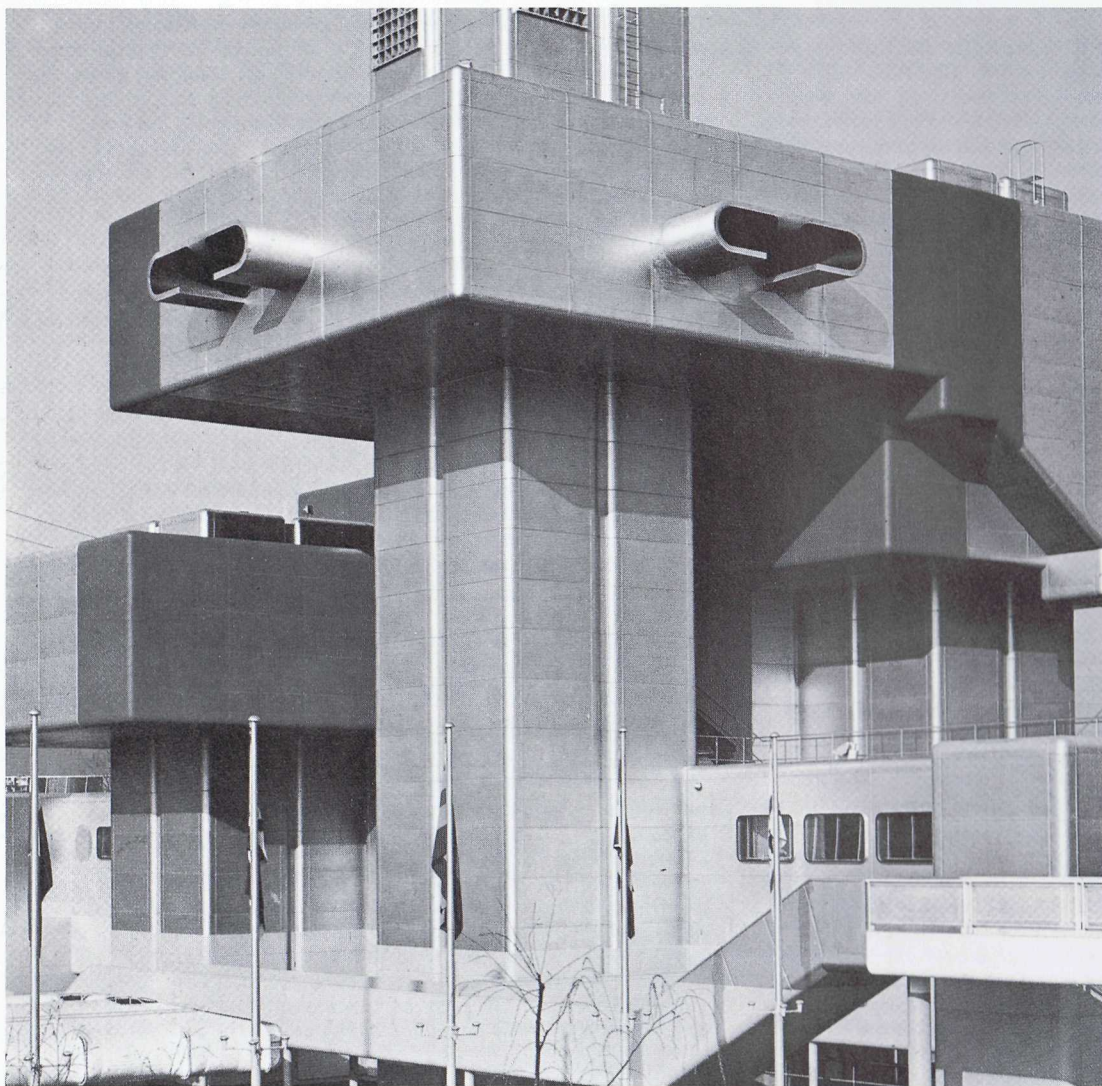
Industrial design zal in de bouw een steeds grotere rol gaan spelen. Daarnaast blijft de architect de bestuurder en de samenvoeger in het project. Hij is de laatste jaren al steeds meer een vormgever geworden want grote bouwwerken zijn teamworks waar buitenstaanders als ingenieurs en constructeurs een steeds groter aandeel in hebben. De architect zal nog altijd de vorm bepalen maar daarvoor zal hij meer gebruik maken van catalogusproducten.

FH

Wat vind je van het post-modernisme?

WC

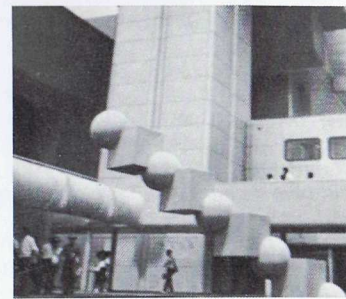
De functionaristen, en vooral de rationalisten, hielden zich in de jaren '20 bezig met de primaire functionaliteit. Bijvoorbeeld 'zitten' en daar gestalte aan geven. De laatste tien, twintig jaar komt er steeds meer aandacht voor de secundaire functionaliteit die met emoties en onderliggende zaken te maken heeft. We krijgen in de gaten dat die van minstens even groot belang is. Maar je kunt er ook in verzinken. De post-modernisten zijn met die betekeniskant ongelofelijk bezig, maar ze slaan door. Bij hen is de primaire

Van 1968 tot 1970 was Crouwel een van de medewerkers aan het Nederlandse paviljoen voor de wereldtentoonstelling in Osaka, een soort 'Gesamtkunstwerk' rond een gebouw van Bakema.

Carel Weeber was assistent-architect en detailleerde het gebouw. De filmer Jan Vrijman maakte met Crouwel een grote bewegende beeld- en geluidscollage over het leven in Nederland, op vijftientig schermen waar je met een roltrap doorheen ging op muziek van Louis Andriessen. Beeldende kunstenaars vulden het gebouw aan met projecten en beelden.

'Het was een van de mooiste dingen die in Nederland ooit gemaakt zijn voor een wereldtentoonstelling. Ieder heeft strikt binnen zijn eigen discipline gewerkt maar werd zo beïnvloed door anderen dat het fantastisch werd.'

functionaliteit niets meer.

Ik ben zo geworteld in de functionele, rationele opvatting dat ik me nooit zo met symbolen en betekenisgeving beziggehouden heb. Maar impliciet ben je er natuurlijk altijd mee bezig. Ik maak de dingen zo goed mogelijk, in functionele zin, en dan komt de secundaire functionaliteit vanzelf. Want in veel gevallen wordt de betekenis er naderhand opgespeld. In tweede instantie krijgen voorwerpen een betekenis en gaan ze een eigen leven leiden. De post-modernisten zijn zo met dat begrip betekenis bezig dat ze

er overheen reiken, waardoor het belachelijk wordt. Daardoor worden dingen autonoom en komen ze heel dicht bij de beeldende kunst. In die zin hebben de post-modernisten zeker een voortrekkersrol; ze doen ons opnieuw nadenken over de dingen.